

Opatija sv. Jurja kod Perasta.

Pavao Butorac.

Na 8. siječnja 1677. biskup pozivlje opata, po običaju predšasnika, da na 13. siječnja odsluži u stolnoj crkvi svečanu misu, a naveče (12.) i večernju po običaju, i da donese običajne regalije, zaostale za četiri godine; inače neka se ni ne trudi.³⁰¹

Po jednom iskazu opata Franchi-ja iz god. 1689.³⁰² opatija je u ovo doba imala prilično posjeda, ali sa nevelikim prihodima.³⁰³

³⁰¹ BA, XXI (14), 479. — Od starine se posluživalo (*antiquitus fuit observatum et ab immemorabili consuetudine*), da bi opat 13. siječnja pjevao svečanu misu sa prvom večernjom uz asistenciju svih beneficijata zborne crkve sv. Marije (Collegiata). Opat im je za tu funkciju bio dužan da toga dana namiri 30 lira ili 5 dukata. Toga se dana izlagala srebrna škrinja sa svećevim ostacima. BA, XXII (15) M. Drago, 4—5, 53.

³⁰² Već je sva sjeverna strana zaliva bila oslododena od Turaka 1687.

³⁰³ Opatija ima pravo na mnoga zemljišta u Morinju, ali ne prima nikakva dohotka. Na Strp, i prima od mnogih najmova 3—4 dukata. Na Lipce, prima od najmova 1 dukat i $3\frac{1}{2}$ stara žita. Na Vitoglav i Uble, ali ne prima nikakva dohotka, kao ni od Sjenica, na koje također ima pravo. Drži mnoga zemljišta u Gjurićima, ali su prisvojena od drugih; dobiva iz Gjurića samo $3\frac{1}{2}$ stara žita i jedan četvrt škuda od najamnine. Zemlje u Željkovu ispod Mrčevca daju crkvi najviše 2 stara žita. U predjelu sv. Stjepana vinograd nosi 50—60 barjela vina (bario = 60 lit.), ali polovica se od toga troši za održanje vinograda, gdje rodi i mnogo smokava. Zemljište u predjelu sv. Lovrinca na Plavdi dava 1 dukat od najma i 1 bario vina. Opatija ima pravo na selo Večebrdo, ali ne plaćaju najmovinu; a s vrha brda ima se ubirati desetina, ali se ne ubire. Zemlje u Stolivu daju 3—4 barjela vina i $\frac{1}{2}$ stara žitija; masline s ovoga mjesta i sa predjela sv. Stjepana i sv. Lovrinca daju $1\frac{1}{2}$ —2 barjela ulja. Ima pravo i na mnoga zemljišta u Prčanju, Dobroti, Kotoru, oko Perasta s jedne i s druge strane i u Perastu; od svih tih najmova ne može se imati na godinu nego 10—12 dukata. Opatija je obvezana da plaća godišnje biskupiji 12 pp, a kanonicima sv. Marije (La Madonetta) 5 dukata. BA, XXII (15), M. Drago, 93—94. Proširenje prava na sela Vitoglav, Uble i Sjenicu u vezi je s osnaženjem Perasta i proširenjem peraškoga utjecaja nakon boja 1654. Tereni su opatije u Prčanju povrh i ispod Gospine crkve nekad pripadali (u drugoj polovici XIV. vij.) koludričkoj crkvi sv. Marije i Lucije u Kotoru, za koje opati polovinom XVII. vijeka plaćaju godišnji livel 1 pp i 4 dinara. ŽA. Libro del Abbazia di S. Giorgio. Peraški obvezanici plaćaju opatiji do kraja XVII. vijeka, a termin je bio Božić i Ivanjdan. ŽA, Lib. dell' Abbazia. G. 1681. plaćale su opatiji livel kotorske koludrice sv. Križa za neki posjed u Gjurićima. Ža, Lib. d. Abbazia di S. Giorgio, 157.

U ovo se doba (1691.) dovršila gradnja veličanstvenoga zvonika sv. Nikole u slogu renesanse s romanskom primjesom. Ističe se vrlo ukusnim i jednostavnim potezima sa dorski stilizovanim jedva zamjetljivim izbočinama. Spada među najveće i najljepše zvonike dalmatinskoga primorja.

Franchi se bio odrekao 1681.,³⁰⁴ ali je i dalje ostao opatom. Preminu u veljači 1695. Kapetan i suci peraški preporuču spomenicom senatu za opata doktora filozofije i teologije Vicka Zmajevića, najvažnije lice među opatima sv. Jurja. — Senat prikaza Zmajevića dukalom od 17. studenoga 1695., a kotorski ga biskup Marin Drago postavi za opata metnuvši mu na glavu biret i na ruku prsten, i povjeri vikaru i kanoniku Marku Radimiru, da ga uvede u posjed vremenitih dobara, što on i učini u nazočnosti peraškoga klera u crkvi sv. Jurja.³⁰⁵ U dukali se ističu zasluge **Peraštana, i napose, kako je njihovih 60 ljudi pod Vickom Bujovićem pošlo u potjeru za gusarima ispod Drača na državnoj lađi.**³⁰⁶

Biskup Drago postavi 1699. (1. V.) opata, apoštolskoga povjerenika za arbanaške, macedonske i srpske misije, za svoga vikara (poput dekana) sa svom vlašću, spojenom s tom službom, za Perast i okolna sela.³⁰⁷

Vicka je imenovao papa Klement XI., nakon smrti Marka Giorga, nasljednika Andrije Zmajevića, barskim nadbiskupom 25. travnja 1701. Na 2. listopada te godine bio je svečano posvećen u crkvi sv. Nikole po Marinu Dragu uz asistenciju Dra Josipa Giormetta, arhidjakona, i Marka Radimira, arhiprezbitera stolne crkve u Kotoru (mjesto dvaju biskupa), u nazočnosti Andrije Bemba, redovitoga kotorskoga rektora i providura, Bartula Moro, izvanrednoga providura, peraškoga kaptana i sudaca, mnoštva redovnika i bezbrojna naroda iz cijele

Kotorsko bratstvo sv. Duha plaćalo je potkraj XVII. vij. livel za jedan vinograd u Lastvi. ŽA, Abbazia di S. Giorgio, No 8. Zemljište »Bieli vrti« kod sv. Stasije u Dobroti 1680. dato je u livel Gjuru i Bojku Žiljeboviću iz Ljute za 16 pp i 6 gazeta godišnje i par piladi. Lib. de Livelli dovuti all'Abbazia di S. Giorgio di Perasto, ŽA. 1765. plaćaju taj livel Petrovići, a kroz XIX. vij. osim njih Ivanovići, Kamenarovići i Tripkovići, 3 pp = 18 kruna. ŽA, Lib., del' Abbazia di S. Giorg. di Per.

³⁰⁴ Visković, o. c., 18.

³⁰⁵ Opat je poljubio krajeve oltara i sjeo na prvu stolicu (in Prima sede), pjevao se Te Deum i izmolila molitva sv. Jurja.

³⁰⁶ BA, XXII (15), 385—386.

biskupije.³⁰⁸ Zmajević je kao barski nadbiskup neko vrijeme stolovao u Perastu u svojoj palači (Bar pod Turcima), a ponešto i u Kotoru. Preminuo je kao zadarski nadbiskup u Zadru godine 1745.

God. 1702. na 22. siječnja izabere veliki peraški zbor za opata Antuna Zambelića (Zanbella) sa 58 glasova proti 38. Zuane je Rašković dobio samo 40 glasova.³⁰⁹ Na 20. ožujka te godine bi postavljen za župnika, iza kako ga dužd označi za opata.³¹⁰ God. 1704. (10. XI.) pohodio je biskup Drago crkvu sv. Jurja, gdje se svi Peraštani pokopavaju.³¹¹ Nakon potresa još nije obnovljena.³¹² Još 1721. (29. VII.) crkvena vlast dozvoljava prokuratorima sv. Jurja, da sabiru milodare po svoj biskupiji za popravak crkve.³¹³ Po jednoj vijesti iz g. 1711. (23. II.), izakako minuše 44 ljeta od potresa, koji je do temelja srušio i crkvu i manastir, sabralo se milostinje, obnovili su se zidovi, ali još treba pomoći.³¹⁴ Osobito zaslugom prokuratora Miha Grubasa svedena je crkva na oblik, koji je uglavnom i kasnije održala.³¹⁵ Nakon potresa od g. 1667. služi sv. Nikola kao župska crkva. Tako je i kasnije ostalo sve do danas.³¹⁶

³⁰⁷ Sr. natpis u crkvi sv. Nikole. BA, XXII (15), M. Drago, 303/304.

³⁰⁸ Ibid., 344.

³⁰⁹ LV, II.

³¹⁰ BA, XXII (15), 317.

³¹¹ Ubi omnes sepeliunt.

³¹² Qua' Ecclia' ex terremoto collapsa' adhuc no' restaurata' inuenit. BA, XXIV (15), Drago, 460—463.

³¹³ BA, XXIX (20), Zanobetti.

³¹⁴ Visković, o. c., 12.

³¹⁵ ŽA.

³¹⁶ Još 1583. prigodom kanonskoga pohoda određuje biskup Jerolim Buća, da se u crkvi sv. Nikole ima da čuva Svetotajstvo u lijepu već pripravljenu drvenu svetohraništu BA, I Par. III (9), 273—275. Svetotajstvo se čuva (ima svetohranište) u sv. Nikole 1662. BA, XX (14), 438. Vrlo rano postojala je u Perastu bratovština (škola) Presv. Sakramenta. Prigodom kanonskoga pohoda u Perastu (in visitatione Oppidi Perasti) 1639. (6. XII.) između ostaloga određuje se, da opat mora da obavlja ophod sa Svetotajstvom na Tjelovo i u dane, kad propisuju pravila bratstva Presv. Sakramenta, ali se dupliri imaju užeći o trošku bratstva. BA, IV, Bucchia, 458. God. 1689. kaže se o sv. Nikoli »Chiesa Cathedrale«, BA, XXII (15), 93.; »La Parochiale di San Nicolo in Perasto«, BA, XXIV (15), 178; opet u Dragovoj ispravi iz g. 1690., BA, XXII (15), 443. Isto tako 1731., BA, XXXII (20), 154.

Zambelić je bio revan dušobrižnik. Tako je biskup Drago našao crkvu sv. Nikole u potpunu redu 1704.³¹⁷ Isto tako 1708. Tad je (1. I.) pohodio i župsku crkvu sv. Nikole i opatsku sv. Jurja. Po biskupovu nalogu Zambelić je obišao ostale peraške crkve i okolna sela.³¹⁸ Zambelić je 1707. natpop barski.³¹⁹ God. 1708. (10. XII.), pa tako i početkom 1709. zove se opatom Ivan Matej Krušala ili Krušalić.³²⁰ Nu već lipnja 1709. opet se javlja Zambelić.³²¹ Znači, da ga je Krušala začas zamijenio. Krušali je kaptolski vikar Lovro Buća izdao svjedodžbu dobra vladanja.³²² Nakon toga Krušala oputova u Mletke, pa u Rusiju. Na želju cara Petra Velikoga dade se na daleko putovanje preko malo poznatih azijskih krajeva sve do u Kinu. To što je bio turskoga porijekla, moglo mu je samo pomoći. Ovakva su putovanja bila na uhar misijskoj djelatnosti, istraživanju geografskomu i etnografskomu, a najviše carevim dalekosežnim političkim osnovama. Krušala je samo jedan od one čete vrsnih kulturnih radnika, što ih je Perast poklonio caru i Rusiji u osvit njezina kulturnoga razvoja u većem zapadnom stilu, među kojima prvo mjesto zauzimlju Marko Martinović, slavan učitelj ruskih boljara i prinčeva u pomorstvu, te Matija Zmajević, vrhovni zapovjednik i organizator ruske flote, proslavljen na Baltiku za velikoga sjevernoga rata.

Matej Štukanović, koji je bio postavljen od biskupa Draga za vikara (vicarius foraneus) za Lepetane, Stoliv i druga susjedna mjesta,³²³ imenuje se opatom 1714.,³²⁴ besumnje stoga, što je zamjenjivao odsutna opata.³²⁵

³¹⁷ BA, XXIV (15), 460.

³¹⁸ Glogovac ima 10 kuća, 62 katolika, crkvu sv. Ivana Krstit., koju poslužuje 12 puta na godinu svećenik Frano Ghega; Gjurići 9 kuća, 68 katol.; Jošica 3 (18); Strp 3 (19); Lipci 3 (15); Morinj 1, a Konstanjica 5 kuća, zajedno 48 vjernika. BA, XXIV (15), 520., 527—528. Te je godine peraški kler hvaljen sa međusobne uzajamnosti. Ibid., 413.

³¹⁹ Ibid., 408.

³²⁰ Zareden 1704. za svećenika, BA, ibid., 230—233., 237.; BA, XXV (17), Bucchića, 23 sq.

³²¹ Ibid., 89.

³²² Ibid., 23. sq.

³²³ BA, XXIV (15), 412.

³²⁴ BA, XXVII (19) P. II, Parčić, 295.

³²⁵ Matej Juraj Štukanović imenovan je 1721. barskim nadbiskupom. Posvećen je u sv. Nikole u Perastu 29. I. 1723. LV, II. Kako mu je bisku-

Zambelić sudeći da može i izvan svoje opatske crkve, koja se tad opravljala, i u svim njezinim filijalkama vršiti pontifikal s opatskom mitrom, obavi to god. 1714. u crkvi sv. Nikole. Ta se i onako zove sada župska, pa i stolna crkva, jer su opati faktično ovih godina imali tu svoje sjelo. Kotorski biskup Frano Parčić zabrani opatu vršenje pontifikata bilogdje izvan opatske crkve sv. Jurja, jer je to izvan njegove jurisdikcije. Zambela iste godine prizva na sud, a 1716. na senat, ali se međutim odreče, i stvar osta neriješena.³²⁶ Rimska je Rota bila odlučila 1700. (10. V.), da je jurisdikcija opata komendatora u crkvi sekularizovanoj ista, koja je bila i u redovničkoj. To je bilo i shvaćanje biskupa Bacolo, koji je kasnije svečano blagoslovio opata Vicka Mazarovića.³²⁷

God. 1717. na 1. srpnja odreče se Zambela peraške župe pismom iz Mletaka, gdje je dulje vrijeme boravio pripravljaajući neke arbanaške Turke za krštenje, jer nije bilo u Mlecima drugoga svećenika, koji bi znao turski. Pridođu nato i neki drugi Turci govoreći slavenski i neki Židovi talijanski u njegov stan. Kad to vide mletačka gospoda, zažele da Zambela ostane u Mlecima. Zato se odriče.³²⁸ God. 1718. bavio se u Mlecima oko novoga velikoga žrtvenika Gospe od Škrpjela.³²⁹ Još je u Mlecima 1733.³³⁰

pija bila in partibus infidelium, boravio je u Perastu u svojoj porodičnoj kući i odatle ravnao biskupijom. BA, XXIX (20) P. I, 30., 41., 78. Čak je i za pohod ad limina Apostolorum imenovao svojim zastupaoem Jurja Giorgiceo, natpopa zborne crkve sv. Jeronima ilirskoga u Rimu. Ibid., 78. Umro je u Perastu 13. XII. 1743. Sahranjen je u crkvi sv. Marka, mezimici i mauzoleju svoje porodice.

³²⁶ Visković, o. c., 8.

³²⁷ 1745. Peraštani se obraćaju svomu nunciju-knezu Ivanu Bujoviću u Mletke, da se zauzme za počasne opatske prerogative protiv kot. biskupa Castelli-ja, koji je stao da poriče opatu naslov Prečasni i pečat, ako to ne propiše javna pravda. Između drugoga tuže se, da je Castelli obavio kanonski pohod u opatskoj crkvi i u crkvama, njoj podložnima, a to ne stoji, jer da ta crkva ne pozna drugoga starješinu do dužda, a nakon njega opata. PA, Lettere responsive 1633.—1680. Ovaj čin najbolje pokazuje, kako se u ovo doba naopako shvaćao odnos crkvene i građanske vlasti.

³²⁸ BA, XXVIII (18), Bucchia-Iacogna, 288.

³²⁹ LV, III.

³³⁰ BA, XXIX (20) P. I., 135.

U Perastu se vijećalo još 1710. (17. VIII), da se digne opat radi velikih neprilika, što ih je prouzročio. Opći je zbor dao za predlog 69 glasova, 27 proti. Bi odlučeno da se pošlju odaslanci do dužda. Ali je taj zaključak izgubio važnost uslijed odluke općega providura Pisani-ja iz g. 1712.³³¹

Senat označi opatom 2. siječnja 1719. Vicka Mazarovića starijega.³³² O tome obavijesti kotorski rektor i providur Antun Barbaro (na 21. V) biskupa Zanobetti-ja. Vikar biskupov Ivan Jakonja investira ga u riznici sv. Tripuna biretom i prstenom. U posjed ga uvede kanonik Vicko Kosović, kasniji biskup korčulanski, uz obične obrede na otočiću, u nazočnosti peraškoga klera i drugoga naroda u svibnju te godine.³³³

God. 1730. (14. VI) bio je pred biskupom Zanobetti-jem u Kotoru uglavljen sporazum između opata i peraškoga kapetana Luke Bačevića o uzajamnim obvezama opata i općine. Sudac Stjepan Matošević i opat Vicko Mazarović podnesu lično ovu ispravu u kotorskoj kuriji. Sporazum je bio potpisan od opata, kapetana Bačevića, triju sudaca i dvojice prokuratora. Po sporazumu će općina samo za ovaj put opraviti krov i solare na opatiji, da ne toči voda između crkve i kuće. Nastojaće da dužnici plate opatu godišnje livele. Opat se dobrovoljno odriče jednoga cekina, što mu plaća, ko napravi novu grobnicu. Po starinskim običajima opati su morali stanovati na otoku, držati kapelana i nositi redovite godišnje troškove za gradnju crkve. Mazarović je prosvjedovao proti sporazumu i proglasio ga ništavim 1753. (10. IV), izakako se odrekao opatije. Sporazum je značajan za međusobne odnose, kao i za to, oko čega su se viđeniji krugovi u Perastu natezali.³³⁴

³³¹ LV, II.

³³² Senior, za razliku od kasnijega opata istog imena, mladega, iunior.

³³³ BA, XXIX, P. I., Zanobetti, 402—403. — Za koje vrijeme zamjenjivao je opata 1719. Ivan Rašković. BA, II (24), 136.

³³⁴ Između ostaloga uglavljeno je, da opat ima da najavi dan prije, ako uzima otići van biskupije. Dojaviće kapetanu u nedjelje i svečanosti neposredno prije mise, da misa počinje. Na dan sv. Jurja pripraviće objed za kapetana, četiri suca, kaštelana, logotenenta i dvanaestericu predstavnika kazada (svega 19). U slučaju bolesti ili smrti najbliže rodbine odgodiće se i naknadno dati što prije. Radi li se o duljoj bolesti (o ulozima), mora se svakako dati na dan sv. Jurja. Opat će nositi troškove za bogoslužje.

Iz iskaza Mazarovićevea god. 1745. (2. VI) dušobrižništvo opatovo zasizalo je i na jedan dio stolivske obale i na kuću Gagričinu na Mržepu, te dakako na sela Gjuriće, Strp i Lipce. Svega je bilo duša 1424: u Perastu 1253, u Stolivu 40, u Gjurićima 79, u Strpu i Lipcima 52 (računajući i odsutne). U Perastu je bilo 7 svećenika, a izvan mjesta 3.³³⁵ Opat, osim ostalih te-

(osim svijeća i stolnjaka za oltar), davaće o svome trošku svijeće na Svijećnicu (Madonna Ciriola) i ulje za vječno svijetlo. Govoriće u crkvi sv. Jurja misu u dva prosta dana preko sedmice ili sam ili po drugome. — Opat se Mazarović bio usprotivio uobičajenu davanju voštanica na Svijećnicu, objedu na dan sv. Jurja ili na osminu, i uzdržavanju korizmena propovjednika. Biskup mu Zanobetti dađe krivo, osim u zadnjoj stvari, mjesto čega je morao da govori mise za mrtve, pokopane u groblju sv. Jurja, dvaput na mjesec. I opat se pokori. — Nešto kasnije (1782.) bio je opat Balović radi bolesti »milostivo« oprostjen od općine od davanja objeda na dan sv. Jurja. LV, II. — Sr. BA, 22 (Castelli), 23.; ŽA; PA, Stor. di Per., Doc.scelti dal 1685 al 1794.

³³⁵ Opatija je te godine imala ove zemlje. A. Zemljište u Stolivu; graniči ozgo putem, ozdo zemljištem Milatovića i zborne crkve sv. Marije. Opatu daju polovicu. B. Drugo zemljište u Stolivu graniči putem i zemljama Jakobovića, Mihovića, braće Kolovića, biskupske mense i braće Čepalića. Od ovih zemljišta ima jedan bario vina i 1 bario ulja i 1 star kestenja. C. U Lepetanima graniči zemljište brdom, cestom, zemljištem kuće Bisanti i drugim zemljištem opatije. Dat je u livel 1672. Marku Nika Lukova. Sad ga drži Matija Vučinović. Pola opatu. Maslina 129. Tlo kamenito. Od usjeva nešto više od 1 stara. D. Opatija u Lastvi graniči ozgo baštincima Nikole Stojšića i Zuanom Zaratovićem i komadićem zemljišta opatije, odozdo kod morske obale posjedom Anjeze Zambel, Katarine Balović i cestom. 28 dana oranja, ali je obrađeno samo za 15 dana, ostalo pošumljeno, a od ovoga prostor od 5 dana sporan. Kmetovi Gjuro Perov sa braćom. Pola opatu. Maslina 139. Dosta voća. Loza 10.000. 1 bario ulja, 4 vina, 160 libara suhlih smokava Usjeva do 5 stara. E. Željtkovo (Zekovo, Žekovo) ispod Mrčevca. Graniči rječicom Gradišnicom, bogdašićkim Vitaljev-dolom, zemljištem potomaka viteza Rakovića. Drže ga razni. Više od 100 dana oranja, obrađuje se samo 25 dana, ostalo šuma. 4 barjela vina. Treći dio opatu, kako se ugovorilo pod opatom Zambelom. Crnogorski pastiri nanose velike štete, jer je zemljište daleko od kuća. Svake druge godine žita 4 stara, a usjeva 18 stara. F. Na kraju Stoliva kraj Veriga. Graniči posjedom kapetana Matije Raškovića, kapetana Vida Matoševića, baštincima Zuana Culine i potokom. Drži ga Vicko Culina. Nije se znalo za tu zemlju. Otrag malo godina pronadoše ju prokuratorji sv. Jurja. Prihodi u korist opatjske crkve. G. Strpljani i Lipčani plaćaju godišnji livel. Tako Luka i Tripo Nika Lipčanina 3½ stara žita. Niko Pera-

reta, mora da održava i obnavlja samostan i ostalo po potrebi, a za crkvu se misle prokuratorji. Opatu zborne crkve sv. Marije u Kotoru plaća 30 lira.³³⁶

Mazarović je zatražio radi bolesti i starosti za zamjenika u dušobrižništvu Marka Martinovića (Martini). Biskup Ivan Antun Castelli to odobri 1745. (3. X).³³⁷ A 1746. (25. X) privolje biskupov vikar Stjepan dell'Oglio, da se opatu dade za zamjenika u dušobrižništvu Dr Andrija Balović mjesto Martinovića, izabrana za kapelana Gospe od Škrpjela.³³⁸ Castelli naredi u pohodu 1745. (14. VI), da se opravi krov crkve sv. Jurja.³³⁹

Mazarović se odreče opatiije 17. travnja 1752.,³⁴⁰ izakako je 33 godine vršio službu opata i župnika.

Općina je prama staroj praksi za izbor opata dala znak zvonom na veliki zbor plemstva i gradjanstva (Comunità e Università) najprije na 29. travnja uveče, pa sutridan izjutra, god. 1752. Nakon saziva Duha Svetoga objaviše imena kandidata, dakako uvijek iz plemićkoga reda, izakako se ovi obvezaše, da će držati stare prakse peraških opata u svemu, i, između ostaloga — a to je bilo nazad koju godinu odnemareno — dati stan i hranu korizmenomu propovjedniku. Zatim se prešlo na izbor kockama i kuglicama,³⁴¹ koji se ima da naknadno odobri od senata. Najviše je glasova dobio Marko Martinović, 69 za i 26 proti. Drugi su kandidati bili Luka Burović, Matija Zambela, Andrija Balović, Miho Kolović. Najslabije prođe Burović i Zambela. Nato pozove kapetan Krsto Balović novoga opata Martinovića pred sabrani zbor, izjasni mu naklo-

nović za zemljište u Gjurićima 6 pp. Baštinici kapetana Andrije Šilopića za zemljište u Gjurićima 10 pp. Matija Vučinović za zemljište u Lepetanima 8 lira. Dobrota plaća 18 pp. Baštinici pok. Jakova Pasqualija, plemića kotorskoga, 13 pp. Kneževi Bujovići 50 pp za zemljište, zvano Lastva (blizu Risna), sa pola Banje, ali je jedino knez Zuane dao na račun 1720.5 libara radena voska; Zambela je ovu zemlju dao knezu Vicku. — Neki ne će da plaćaju. BA, I (22), Castelli, 276—285.

³³⁶ Ibid., 285.

³³⁷ Ibid., 71—72.

³³⁸ Ibid., 151.

³³⁹ BA, III (22), Castelli, 44.

³⁴⁰ ŽA.

³⁴¹ Con bossoli e balle.

nost otadžbine, spomene stare opatske običaje i odluku zbora o izdržavanju propovjednika. Opat živo zahvali na naklonosti, obeća da će davati uvijek novih dokaza odanosti i ljubavi otadžbini, i zaželi da sve bude s dobro srećom.³⁴²

Martinović je bio označen za opata dukalom 6. rujna 1752. (dužd Frano Loredan). Tu se naglašuje bez primjedbe, a to je vrlo važno, kako je općina imenovala opata.³⁴³ Općina se obratila kotorskomu providuru Valeriju Anselmi, a opći providur za Dalmaciju i Arbaniju iznio bi takodjer u popratnici svoje mnijenje.³⁴⁴ Anselmi je obavijestio o sadržaju dukale biskupsku kuriju. Vikar Castelli-jev Stjepan Dell'Oglio investirao je novoga opata 8. listopada 1752. u Perastu običnim obrednikom i uveo ga u posjed opatije u crkvi sv. Jurja u prisutnosti mnogih, i među drugima kneževa Jerolima Bisanti-ja i Josipa Vickovića.³⁴⁵

Martinović se smatrao odveć pogođen svojim obvezama prema mjestu i općini, pa pisa duždu za posredovanje. Općina se obrati na svoga nuncija u Mlecima kao redovita predstavnika i braniča svojih interesa pred mletačkim vlastima, kneza Vicka Bujovića, neka isposluje da Martinović bude svrgnut, jer ne će da bude odvisan o općini. Obećaje mu nagradu od 100 cekina za njegovo zauzimanje, a uspije li, da opat bude zbačen, 200.

Opat je imao uza se biskupa Castelli-ja, vikara Dell'Oglio i mletačke vlasti. Bio je tad peraški kapetan Petar Mazarović. Da ne padnu u kakve crkvene kazne u toj borbi protiv opata, Peraštani traže od nuncija, neka se posavjetuje sa dva teologa. Tuže se na opata, da je zabacio stari običaj, da se na Veliki Petak molitve za papu, cara (rimskoga), dužda i druge po obredima mole na slavenskome jeziku, kaonoti jeziku, koji svi razumiju.³⁴⁶ Te je godine 1753. izostavio pače i molitvu za dužda na latinskome jeziku. Narod se sablaznio, jer je običavao da se na tu molitvu pobožno okrene put velikoga oltara i preporuč

³⁴² PA, Stor. di Per., Doc.scelti dal 1685 al 1794.

³⁴³ M. Martini nominato dalla Comunità di Perasto

³⁴⁴ BA, 22, 23, 359—360.

³⁴⁵ BA, II (22), Castelli, 359—361.

³⁴⁶ in lingua slava, come lingua da tutti intesa.

Bogu mletačku državu. Opat se je prijetio izopćenjem, pridržanim papi, pa je tako nemalo duhove uznemirio.

I Vijeće Desetorice (Conseglio de'X) pozabavi se ovom rasprom. Opat je znao da unaprijed stekne prijatelja i zagovarača u Mlecima. Za svoga branioca pred Vijećem Desetorice nađe Frana Marchetti-ja.

Odgovor teologa opata Ivana Crucis, vikara u Caorle, bio je u prilog općini, jer se nije radilo o tome, da se zatraži pomoć svjetovne vlasti protiv prekršaja svećenikovih u vršenju strogo svećeničkih dužnosti, to više, što je u republici bilo zakonom zabranjeno, da se izdavaju izopćenja, da se to ne izrodi, osim u slučajevima, predviđenim u pravu.

Peraštani se tuže u svojoj pritužbi na magistrat »Savi della Consulta«, da je opat sve funkcije Velikoga Petka obavio na latinskome jeziku, »koje su — tako se u optužbi veli — radi tajna naše svete vjere, u njima prikazanih, uvijek dosad bile vršene ilirskim jezikom na opće razumijevanje naroda«.

Izjave opata, da su pali u izopćenje svi oni, koji su učinili utok na senat, i uskrata odriješena po ispovjednicima djelovaše tako, da desetorica predstavnika općine prestrašena poslaše lađu u Mletke, da natrag povuku utok.

Opat je bio pozvan pred općega providura Frana Grimani-ja. Dobro se dojmio providura. Ovaj ga u pismu, upravljenu na izvanrednoga kotorskoga providura Moro, ne proglašuje krivim. Između ostaloga bio je opat optužen, da je na Veliki Četvrtak, nakon što je pričestio svećenike iz prvoga reda, podijelio sv. pričest trojici dječaka prije nego općinskim poglavicama. U stvari, nakon što je opat pričestio prvi red svećenika, jer su nekoji svećenici sa nekoliko klerika ostali u drugome redu, pričestio je i ove. Ali se uto nenadno zajedno s njima približe tri dječaka, a opat ih pričesti, da dovrši drugi niz, ni ne misleći da ih ukloni, u pobožnoj sabranosti onoga časa.

O funkciji Velikoga Petka dao je ovu važnu izjavu u providurovu uredu: Molitve Velikoga Petka rečene su latinski samo prve godine. Sve druge funkcije, osim molitava (orationes), koje su samo te godine rečene latinski, biva, proročanstva (Profecie), poslanice, Muka, poklon križu, i prve i druge godine izvršene su ilirskim jezikom, da puk bolje razumije, prama pobožnu po-

hvalnu običaju, uvedenu od otrog 10 godina po prilici, po kome se i molitve (orationes) govore ilirski. To je uveo njegov predšasnik, a slijediće se taj običaj po primjeru drugih crkava u pokrajini. On ne će da uvodi nikakvu novotariju, koja bi mogla da ozlovolji njegovu ljubljenu otadžbinu.³⁴⁷ To je bilo u svibnju 1754. Grimani u svojoj odluci od 1. srpnja 1754. između ostalog naređuje za riješenje spora, da se i molitva za dužda poput ostalih na Veliki Petak mora da moli narodnim jezikom; da korizmenoga propovjednika izdržava općina, jer ona ima pravo da ga bira; u slučaju bilokakve prodaje posjeda crkve sv. Jurja općina mora da se sporazumije s opatom; kad se naprave nove grobnice u župskoj crkvi, traži se dozvola općine i župnika, a za nove grobnice u opatskoj samo opatova.

Značajno je, da je opat bio izmolio latinski samo molitve (orationes) Velikoga Petka, a sve ostalo narodnim jezikom.

Senat je 1. kolovoza 1754. potvrdio Grimani-jevu terminaciju.³⁴⁸

Martinović je pošao u Zadar pred providura na proljeće 1754. Na 15. travnja spominje mu se kao zamjenik u župi Luka Burović. On ga je zamjenjivao još zadnjega travnja.³⁴⁹ Ali za 15. svibnja, kad se najsvetčanije proslavila prva stogodišnjica peraške pobjede nad Turcima, bio je opat već natrag.³⁵⁰

Ljubav do narodnoga jezika bila je u Peraštana baštinjena od starine, kako je već bilo istaknuto. I same su više crkvene vlasti imale u tome pitanju obzira prama našem narodu u primorju. A značajno je, da se sve ovo dešavalo u eri mletačkoga

³⁴⁷ Finalmente lo stesso Abbate manifesta, e dichiara, che a risserua delle orazioni del Venerdì Santo surifferite nel primo anno solam.te dette in Latino tutte le altre funzioni di Profecie, Epistole, Passio, Adorazione di Croce in ambi gli anni furono recitate in Illirico a maggior intelligenza del Popolo, seguendo in ciò il pio, e lodeuole costume introdotto da dieci anni in circa in dire anche le Orazioni in Idioma Illirico dal suo Precessore, et intendendo di seguirlo ancora a norma di altre Chiese della Prouincia... non intendendo, ne uolendo introdurre nouità alcuna, che pregiudiziale esser possa ne a sè ne alla Communità della Sua Fedelissima, et amat.ma Patria.

³⁴⁸ PA, Doc.scelti dal 1685 al 1794.

³⁴⁹ BA, II (22), Castelli, 406., 408.

³⁵⁰ Gospa od Škrpjela, II. dio.

cila kotorskomu biskupu Vinku Bući, da se za pouku ređenika, osobito onih, što ne znaju latinski, mogu da mole kojebile odogospodstva. God. 1641. (22. XII) dozvoljava kongregacija konbrene molitve u pučkome govoru i ilirskome jeziku.³⁵¹ Mlečačke vlasti dakako nijesu došle Peraštanima ususret u ovome pitanju iz ljubavi do slavenskoga jezika, nego da Peraštane uzimadu uvijek uza se, a još više, jer su Mlečići bili konservativni u čuvanju starih običaja.

Opatija je kroz vjekove imala pod sobom selo Većebrdo. A tako i hrbat (vrhunac) stolivske gore, koji su držali Većebrđani. God. 1754. stolivska se općina tomu usprotivi. Iz toga nastaje raspra između Stoliva i opatijske, ili točnije, između Stoliva i peraške općine, jer se općina za to skrivila, kao i u svim sličnim prilikama upogled sv. Jurja. Bilo je to u doba, kad su se u ovim stranama javljali ojači pokreti težačkoga svijeta protiv plemićke gospode. Tako se u kolovozu te godine, nakon vojničke demonstracije protiv Krtoljana, obraća kotorsko plemstvo na općega providura Frana Grimani-ja, da ga uzme u zaštitu protiv prohtjeva pučana, koji im poriču i posjed sv. Gabrijela (Stradioti). Svelo se plemstvo na sasma jedno stanje, pošto je izgubilo mnoga dobra u Grblju, Bijeloj, Luštici i Krtolima, pa zadnjih godina i ona više Škaljara djelovanjem pograničnih Crnogoraca. Ujedno mole, da se buntovnicima oprost. ³⁵² Kao da su pučani naslućivali skoro oslobođenje ispod pritiska povlaštenih stališa velikim franceskim prevratom.

Nije tada ni Perastu bilo dobro. U jednoj depeši iste godine Grimani ističe, kako je Perast spao osobito radi ulcinjske trgovačke utakmice, pa će sasma propasti, ne uspostavi li se slobodna trgovina s Arbanijom.³⁵³

Još g. 1705. opći providur Augustin da Riva podvrgao je peraške kmetove u Stolivu na molbu općine u svim javnim poslovima Perastu. Vremenom je kroz jedno 50 godina stvar dotle došla, da su ih Peraštani naprosto smatrali u svemu neodvisnima od Stoliva, a to je u Stolivu izazivalo smutnju i zbrku.

³⁵¹ Vernacula Lingua, et Illirico Sermone — BA, XXIV (15), M. Drago 227.

³⁵² PA, Doc.scelti dal 1685 al 1794.

³⁵³ PA, ibid.

Iz jedne molbe opata Martinovića iz god. 1754. na općega providura Grimani-ja razabire se, da katastar opatijskih zemalja nije nikako bio uređen. Razni su kmetovi na svoju ruku, a i drugi privatnici, obrađivali pojedine komade raštrkanih posjeda kao svoje i uživali bez ikakva prethodna ugovora, pače i drugima prodavali, i u miraz davali svojim kćerima. Tako je svećenik Marko Druško iz Prčanja prodao najbolji komad zemljišta Željкова, vlasništvo opatije, braći Tripovićima i Staničićima iz Tivta.

Hrbat brda nije unešen u iskaz posjeda opatije, što ga je iznio Mazarović 1717., gdje se spominju opatijske zemlje u Stolivu. Taj iskaz izvadiše Stolivljani iz biskupske kancelarije u Kotoru na svoju obranu. Stoliv kao mjesto, dakako osim nekoliko kmetskih obitelji, podložnih općini peraškoj u javnim poslovima a opatu u duhovnim, što je moglo da bude na štetu zahtjevima duhovne pastve, nije nikad bio pridružen Perastu, nego u stvarima vojničke službe Dobroti, a u drugima Kotoru. Od starine je opatija imala hrbat gore stolivske u svojim rukama. Ta ratio primi possidentis jedina tumači činjenicu, da se hrbat smatrao opatijin.

U senatskoj se odluci god. 1693. (12. IX.) ističe, da peraški kmetovi novskoga područja imadu biti podložni Perastu u javnim stvarima, osobito vojničkim, poput onih u Orahovcu i u Stolivu. Pod općim providurem Balbi-jem za progon gusara iz Boke imali su dati Stolivljani 25 ljudi pod upravu peraškoga logotenenta kneza Antuna Bujovića. Peraštani su imali na obali kuće većim dijelom. Pa i sama voda usred sela, vrlo dobra i zdrava, bila je napravljena od peraške općine. G. 1739. bio je Stoliv napadnut od velike čete Crnogoraca, pa ga obraniše Peraštani.

God. 1754. (10. IX.) bi zabranjeno iz Mletaka advokatskim pismom (Lettere Avogaresche, advokat Alojzije Renier) pod najstrožim prijetnjama globe od 100 dukata, do potrebe izгона ili galije Stolivljanima, da ne uznemiruju kmetove peraške opatije sa Većebrda, što drže hrbat gore stolivske.

Vijeće Četrdesetorice sudilo je u tri stepena. Najprije Civil Vecchio za sebe, pa Civil Nuovo za se, pa skupa (spazzo), protiv čega nema priziva. Vijeće Četrdesetorice potvrdi (spazzo)

1757. (19. II.) odluku dalmatinskoga providura protiv opata u prilog Stolivu, nametnuvši kasnije 500 dukata globe onomu, ko to prestupi. A još kasnije, u rujnu, naredi, jer svi nijesu to vršili, onima iz Većebrda, da povrate žitija, što su odnijeli Stolivljanima, uz prijetnju globe od 1000 dukata na glavu. Kotorski providuri ne dopuštahu Većebrđanima, da sade i kopaju na zemljištu, priznatu Stolivljanima od Vijeća, primjerice Antun da Riva, i uopće se starahu oko provedbe senatske odluke.

Nakon toga počinjahu Stolivljani nasilja na privatnim peraškim posjedima u Stolivu. Providur Renier preduzme 1758. mjere protiv toga. Tako je kotorski providur Antun da Riva postupio u listopadu 1758. protiv Gašpara Žige i još nekih, koji su silom pobrali grožđe na zemljištu Gospe od Škrpjela u kraju, zvanu Vickovica, i još nekih privatnika. Naredio im je providur, da povrate vlasnicima sav vinski mošt, i zabranio svako nasilje. To je učinio na zahtjev peraškoga odaslanika kneza Šimuna Smeće. Ali stolivska općina upravi utok na Vijeće Četrdesetorice. Ovo, pozivljući se na svoju odluku iz god. 1757., dade 1760. pravo Stolivljanima. Ovi su se i na Orahovčane potužili, što su neki od njih, pozvani navlaš od Peraštana, pazili za vrijeme jematve u peraškim vinogradima u Stolivu na Stolivljane i branili peraški posjed od njihova nasilja. Prosper Valmarana, odvjetnik mletačke općine, najstrože zabrani advokatskim pismom (Lettere avogaresche) iz Mletaka 1761. (25. VIII.) Stolivljanima svako nasilje na imanju Gospe od Škrpjela i drugih Peraštana pod prijetnjom globe od 100 dukata.

Presuda Vijeća Četrdesetorice odnosila se, kako su sad isticali Peraštani, samo na uporabu šume i pašnjaka na stolivskome brdu protiv same opatije sv. Jurja, a ne i na zemlje privatnika ni svetišta Gospina ni drugih crkava. Zato je opet kotorski providur Stjepan Balbi preduzeo 1762. (5. IX) mjere protiv Stoliva, da zaštiti Peraštane o jematvi. Opet izade 1762. advokatsko pismo protiv Stolivljana. Tad je bio logotenenat u Stolivu (Luogotenente = vojnički zapovjednik u mjestu) Stijepo Marinović, čovjek nasilan i kavgadžija. Presudom od 1757. nijesu bili dirnuti peraški posjedi ispod glavnoga puta, što vodi brdom stolivskim, koji Stolivljani nakon toga hotimično mjestimice poruše, samo da uzmognu smetati peraškim

posjedima ispod puta. G. 1763. (20. IX) Vijeće Četrdesetorice (tri poglavice Vijeća Vido Marcello, Petar Marija Bonfadini i Josip Diedo) presudi, da se odluka ne proteže na oranice ni na vinograde Gospe od Škrpjela i drugih peraških privatnika. Stolivljani ipak ulože priziv sa Civil Nuovo, gdje je izdata presuda 1763., na Civil Vecchio.³⁵⁴ Razmircama nikad kraja. Trajale su još god. 1776. Da im doskoče, mletačke su vlasti upotrijebile oštre mjere.³⁵⁵ Pravda je peraškoj općini pozobala mnogo novca, jer je općina izdržavala takve sporove, kao što je izdržavala i crkve. Zanimljivo je, da su advokati i fiskali Soranzo i Uccelli odvrćali opata, koji je boravio u Mlecima od 7. srpnja 1758. do 17. lipnja 1759.,³⁵⁶ i nuncija Bujovića od svakoga pokusa, da se isposluje opoziv konačnih presuda Vijeća, jer je to pravnički bilo neizvedljivo. Jedino bi bilo nade, da se nađe srpski izvornik povelje kralja Stjepana, snabdjeven njegovim pečatom. Već je na drugome mjestu bilo govora o besmisleni svjedočanstvu kaluđera Vuičina i Abramovića iz god. 1754., kao i ob onome ranijemu igumana Vasilija. Mlečići dakako nijesu ni prvi put (1634.) dali važnosti ovomu falsifikatu.³⁵⁷

Travnja 1766. preminu Martinović. Veliki zbor imenova za opata Dra Andriju Balovića. Kotorski providur Marko da

³⁵⁴ ŽA, iz knjige »Per la Vener. Chiesa della B. V. del Scarpello di Perasto e LL. CC.«

³⁵⁵ G. 1749. (3. V) prekinu Stolivljani podavanja prvoga voća i civjeća načelniku i poglavicama peraškim. Peraška ih je općina običavala za to pozvati na objed toga dana. ŽA, Carte-per ragione delle vertenze contro Mons. Abbate Martini, 31.

³⁵⁶ BA, II (22), 331/332.

³⁵⁷ Upada u oči s jedne strane žestoka borba općine protiv opata, a s druge briga oko posjeda opatiije, združena s velikim žrtvama. Opati su peraškoga porijekla uvelike voljeli Perast. I njima su vjernici nosili osobitu čast, kakogod je plemstvo u prirodnoj mu težnji za očitovanjem vlasti na svakome području zašlo katkad na pretjeran način i u crkvene poslove i pokušalo da dovede crkveni stališ u protukanonsku odvisnost. Između toliko vanjskih iskaza časti prema opatu značajan je i ovaj. Za mletačke ere o Božiću i Uskrsu rano u zoru nazdravio bi odred vojnika iz kaštela sv. Krsta opatu i kapetanu paleći triput na pozdrav pod kućom. Onda bi vojnici obredali općinsku gospodu paleći im jedamput. Zato bi se iza objeda predstavili gospodi sa srebrnim ledenom, da im se dobaci bakšiš.

Riva 30. travnja obavijesti vladu o izboru. Dukalom od 30. svibnja 1767. (dužd Vjekoslav Mocenigo), upravljenom na općega providura Antuna Raineri-ja, označi ga senat opatom. Dukala izričito priznaje pravo općine, da imenuje opata.³⁵⁸

Opat je vršio jurisdikciju i nad Ljutom i nad Draževrtom i nad peraškim kmetovima na novskome području. Perast je imao nakon zauzeća Novoga 1687. u svojim rukama kao feud svu novsku stranu od Jošice do Kombura, pa i u neposrednu okolišu Novoga.³⁵⁹

U godinu 1766. i 1767. pada značajan demokratski pokret u Perastu pod dojmom novih ideja i težnja, kojima je franceski prevrat dao najjači izraz. Građanstvo pokušava da se domogne svih općinskih časti, da ne budu više monopol plemstva. Isto tako i svećenstvo iz drugoga reda zahtijevaše i za sebe opatsku čast, za koju se birahu samo plemići, sa na čelu Rupčićem, vođom ovoga pokreta. Ali se stvar stižala, jer, razumije se, pokret ne naiđe na dobar prijem kod mletačkih vlasti.

Krajem 1775. sporazumješe se seljani iz sela opatova područja, da će u Dalmaciji naći domaćega (illirico) svećenika. Nađoše Frana Mikulića Alaburića iz Rogoznice splitske biskupije. Oni mu se obvežu, između ostaloga, da će mu svako selo godišnje isplaćivati stalan doprinos od 5 cekina. Između njegovih obveza stoji i to, da će stanovati na otočiću sv. Jurja i propovijedati narodu preko sv. mise, nakon što ispjeva poslanicu i evangjelje na slavenskome jeziku (in illirico). Tako je bio priznat Mikulić od biskupa Dell'Oglio za kapelana dušobrižnika tih sela.³⁶⁰

Te je godine imao Balović pune ruke posla osobito u okolnim selima za epidemije, koja je tada harala.³⁶¹

³⁵⁸ Venendo il Senato assicurato . . . che la nomina fatta con ballottaz.ne de Magg.r e Minor Cons.o di Perasto spettante al beneficio Abbaciale di S. Giorgio in Golfo, e Parochiale di Perasto, Pub.o Jus Patronato nella persona del . . . spetta ad esso Magg.r e Minor Cons.o . . . ZA.

³⁵⁹ Vijeće je Desetorice odlučilo 17. VIII, 1773., da peraški župnik ne smije da vrši župničku vlast nad peraškim kmetovima, koji su u Stolivu na području stolivske općine, nego stolivski župnik. BA, 22, 23.

³⁶⁰ BA, Vol. Anon., I, 526—530.

³⁶¹ BA, ibid., 143.

Iz opatova iskaza g. 1778. (18. XII) proističe, da je od potresa 1667. samostan bio razrušen, a crkva oštećena (rovinata). Crkva je djelomično obnovljena od općine. Biskup Dell'Oglio našao je 1765. crkvu dovoljno opskrbljenu. Ima jedan oltar sa kamenom trpezom neposvećenom.³⁶² Opatski je beneficij jedini u Perastu sa kanonskom institucijom. Crkva nakon potresa stoji tužna tako, da izazivlje grozu u gledaoca.³⁶³ Sama oltarna trpeza sa slikom sv. Jurja nije pristojna za čitanje sv. mise. Grobnice su tako bez reda nebrigom vlasnika, da prijeti kojiput epidemija. Opatija je vrlo mršavih prihoda, a u drugu opterećena teško.³⁶⁴

Balović preminu 28. srpnja 1784.³⁶⁵ Nato izabra veliki zbor jednodušno za opata svoga zemljaka Josipa Marinovića, ali se on odreče te časti pismom iz Mletaka od 2. rujna. Marinović je bio vrstan teolog, pisac i pjesnik. Isusovac do godine 1773., kad je Družba Isusova bila dokinuta. Osobito se proslavio kao zagovaralac ujedinjenja Armenaca s crkvom katoličkom. Istakao se i kao latinski pjesnik. Bio je vanredno uvažen od pape Pija VII, koji ga postavi za teologa sv. Penitencijarije. Preminu u Rimu u kući isusovačkoj »al Gesù« 13. rujna 1801.³⁶⁶

Nakon Marinovićeve odreke imenova općina Dra Vicka Mazarovića, mlađega. Senat ga označi opatom dukalom od 16. travnja 1785.³⁶⁷ Na 9. srpnja bi kanonski postavljen od biskupa Stjepana Dell'Oglio, a u posjed ga uvede na otočiću Matej Zambela. Značajno je, da biskupova isprava župničku

³⁶² BA, 32 (24), 702.

³⁶³ In guisa tale, che rende orrore a chi la rimira.

³⁶⁴ Opat troši osim godišnjega objeda na dan sv. Jurja još za večeru kleru na Bogojavljenje, pa osim drugih tereta godišnje biskupu lira 148, tako i za poboljšice ze ralja. Uzdržava biskupa i pratnju mu u pastirskome pohodu, dok u svim drugim župama to snose općine i sela. BA, Vol. Anon., I, 248. — Knez Gašpar Raković, nekad arhidjakon stolnoga kaptola u Kotoru, načini za sebe i peraške opate grobnicu pred oltarom sv. Nikole u župskoj crkvi g. 1775.

³⁶⁵ ŽA.

³⁶⁶ A. Bassich, Notizie della vita e degli scritti di tre illustri Perastini.

³⁶⁷ U dukali se veli »nominato giusto il solito dalla Fedelissima Comunità di Perasto«.

službu u Perastu ne smatra za glavnu, nego opatsku, kojoj je župnička pripojena, pa se tako i beneficij zove u prvome redu opatijom.³⁶⁸

Mazarović je zadnji opat mletačke ere.³⁶⁹

Godine je 1789. isposlovao Josip Balović u Rimu breve, da se u župskoj crkvi sv. misa služi na badnju večer u dva sata noći. Zato je imao troška 17½ škuda. Još je imao troškova oko iste stvari u Mlecima, ali u pismu napominje, neka rodoljubi sakupe između sebe tu svotu.³⁷⁰

Kad je u Mlecima pala god. 1797. aristokratska vlada, a zamijenila ju demokratska, poslaše Bokelji više odaslanstva austrijskomu generalu Rukavini, da ugovore predaju pod vlast cara Frana II. I Peraštani se izjave za predaju posebnim odaslanstvom na 19. kolovoza. General stigne na 22. kolovoza sa flotom pod selo Lepetane, milju i pô daleko od Perasta. Kad Peraštani vide da im nema više nikakve nade od Mletaka, sakupe se 23. kolovoza, da najsvečanije sprovedu i pokopaju mletačku zastavu. Tadašnji kapetan Josip Vicković digne zastavu iz općinske dvorane, uz opći plač. Nato pozdrave zastavu topovi sa tvrđave i sa lađa. Zastavu odnesu u crkvu i predaju opatu, a on ju metne na veliki žrtvenik. Tad prozbori načelnik zanosnu besjedu, u kojoj tješi svoje sugrađane. da oni nijesu skrivili gubitak stijega. Pače će povjesnica kazati cijeloj Evropi, kako je Perast do zadnjega trenutka održao nje-

³⁶⁸ Abbatia S.cti Georgii in Culpho de Catharo, cui annexa est cura Parochialis Terre Perasti. ŽA. Spominje se i Ljudevit Alberti, koadjutor u kancelariji izvanrednoga kotorskoga providura Dominika Marcello, da je opata uveo na 30. srpnja u posjed vremenitih dobara. ŽA.

³⁶⁹ Još za starijega Mazarovića povela se borba protiv znakova opatske časti sa strane biskupa Castelli-ja (1745.). Već od Zambela nijesu se opati služili ni mitrom ni štapom. Uzalud je bila odluka Advogarije iz g. 1714. Od vremena mladega Mazarovića ostao je još kao jedini vanjski znak starodrevne opatske časti opatski pečat, kojim se opat i danas služi. U ovo doba više ne dolazi u obzir ni naslov abbas commendatarius. Sr. i Visković, o. c., 14. God. 1790. bila je jednom dukalom ograničena upotreba časnih naslova i prava (mitra) dotle, dok senat ne ovlasti pozitivnom odredbom. PA.

³⁷⁰ mentre non è di giusto che la povera Chiesa abbia da supplire a queste spese.

govu slavu.³⁷¹ Zatim apostrofiše zastavu pjesničkim zanosom i završuje: »Ne ostajući nam dakle drugo za tebe učiniti, naše srce neka bude prečasnica grobnica tvoja, i najjistinitija i najveća pohvala tvoja suze naše«. Nato izreče govor opat. Kapetan poljubi zastavu, a da se od nje ne mogaše da otrgne. Svak pristupi, da učini to isto, uz gorke suze. Potom zatvore zastavu u škrinju i polože ju pod veliki žrtvenik. Slično se dogodilo i u Zadru.³⁷²

OPATIJU ZAPREMAJU FRANCEZI (1812.) I AUSTRIJANCI (1814.). — POVRATAK OPATIJE. — OPATIJA U NAJNOVIJE DOBA.

Nakon propasti mletačke republike (1797.) uz Francesku izmijeniše se sve evropske velike sile u gospodstvu nad Bokokom. Ali je franceska vladavina ostavila u starih Bokelja lošu uspomenu, dokinuvši stare povlastice plemstva i općine, pa i same korporacije, kao plemićko tijelo, i postavivši pod svoju kontrolu i upravu crkava. Od ovoga vremena izostao je i objed na dan sv. Jurja predstavnicima općine, i to zavazda. U koječemu je franceska uprava bila i potrebna i korisna. Ali je nametnula nenasnosne poreze. Tako nastradaše i dobra opatijske. Dobrim dijelom biše prodana, a glavnica uložena u gradnju veličanstvene nedovršene nove crkve u slogu novije renesanse. Zato je prokurator sv. Nikole preuzeo da se skrbi za opatsku crkvu.

Francezi su rujna g. 1812. ni ne pitajući opata zapremili otočić sv. Jurja. Samo je genijski kapetan Regalin zatražio od opata, da ukloni grožđe i ostale plodine.³⁷³ Na otočiću namjesto bateriju prema Verigama, ograđivši zid oko vrta s južne i južnozapadne strane do manastira, te s južnoistočne

³⁷¹ Sr. izvorni govor pučkim jezikom u Viskovića, *Storia di Perasto*, 49. Balović, o. c., donosi talijanski prevod.

³⁷² kako kazuje Botta u djelu »Storia d'Italia«, L. XII, 243. Pokop peraške zastave spominje i Dandolo u knjizi »Sulla caduta della Repubblica Veneta«, 26., Pisani u djelu »La Dalmatie«, 43., i C. Cantù, *Della letteratura italiana*, 415. Sr. i Visković, o. c., 14., 15. 47.—49.; Balović, o. c., 72.; Renier Michieli, *Origine delle feste Veneziane*. Ostatak se mletačke zastave još čuva u općini.

do crkvene kapele. Zapravo je gornji dio južnoistočnoga zida od kapele do izbočine nadograđen od Franceza.

Iz ovoga su vremena i vrata na sjevernome zidu prama Perastu za prolaz na staro groblje. Prije se prolazilo kraj zdenca za vodu sa zapada ispod presvođena otvora, čiji se tragovi još zapažaju, a Francezi su ga zagrādili. To je valjda u vezi s time, što su se bojali kakva prepada sa strane Veriga. Engleske su ih lađe s te strane lako mogle da ugroze. Zato je i baterija bila uglavnom okrenuta na Verige, kako potvrđuju četiri još očuvana kamena okrugla stalka za topove. Iza ugla sjevernoga zida oko vrta bio je nadograđen sa zapada noviji zid uza stari, i tako pregrađeno skladište za prah. Oko ovih zidova nasuto je zemlje za obranu baruta. Najstariji je i ujedno najviši dio zida sa zapada prama Kostanjici. Tu je u starini bilo spremište. Vide se još tragovi starih prozora na zidu. Sva je prilika, Francezi su razrušili spremište, zagrādili prozore na zidu i načinili puškarice. Nato je bilo izgrađeno ili uređeno groblje ispod zida. Peraško groblje na putu u Risan iz novije je austrijske ere. Komisija je odabrala položaj za to novo groblje g. 1863.³⁷⁴

Zapovjednik je franceske posade bio Calmain. S proljeća je 1813. uređio stan na otočiću sv. Jurja. Dotle je stanovao s porodicom na otočiću Gospe od Škrpjela. Peraštani su bili prinuđeni, da njega i obitelj mu snabdiju potrebnim pokućstvom, kad se prenio na sv. Juraj. Tako su, uslijed obilja i bogatstva, koje je vladalo u mjestu, običavali snabdijevati pokućstvom čak i kotorsku općinu pri dolasku visokih ličnosti, kao baš ove godine 1813. o dočeku vojvode od Abrantesa, nasljednika Bertrandova na mjestu vrhovnoga guvernera ilirskih pokrajina. Samo su katkad jedva jedvice dobili natrag pokućstvo. Calmain je na usluge Peraštana odvrćao samo vojničkim nasiljem.

Kad 13. listopada 1813. banu pod Novi³⁷⁵ engleska fregata »Baccante«, digoše se protiv Franceza, kojima se osvajačke

³⁷³ ZA.

³⁷⁴ ZA. Peraštani su se do god. 1866. pokapali na otočiću.

³⁷⁵ Malo prije toga zauzmu Crnogorci sa Primorcima bateriju na Verigama, usprkos paljbe sa sv. Jurja. Sr. Dr L. Tomanović, Dogadaji u Boki Kotorskoj od godine 1797. do 1814., Dubrovnik, 1922., str. 102.

težnje stegnuše pobjedama saveznika, Dobrota, Prčanj, Perast i Risan. Četa peraških junaka domogne se utvrde sv. Krsta, a kapetan knez Alviz Visković proglasi svojim zarobljenikom zapovjednika posade Tschermella, poručnika prvoga bataljona treće hrvatske pukovnije (u franceskoj službi). Dan prije pisa Gauthier, brigadir, iz Kotora Tschermellu, da bude oprezan, da ne bude iznenađen sa kopnene strane. Isto pisa i Calmainu. Oba pisma biše zaplijenjena na dan ustanka.³⁷⁶

Kad Calmain spazi kapitulaciju utvrde sv. Krsta, gdje Peraštani razviše austrijsku zastavu, pisa peraškomu kapetanu Viskoviću ovo ultimativno pismo:

Zapovjednik otoka sv. Jurja Sa otoka sv. Jurja, 13. listopada, 1813.
Gosp.u načelniku Općine peraške.

Znajući da imam posla s osobama, koje poznavaju ratna prava i običaje, obraćam se na Vas, gosp.e načelniče, da Vas obznanim, da se uslijed događaja današnjega dana ćutim obvezan da otvorim vatru na mjesto i utvrdu perašku, i da u tu svrhu upaljujem kugle da zapalim skladište praha pri spomenutoj utvrdi; dakle vidite, da je cijelo mjesto izloženo kobnoj katastrofi.

Jedino sredstvo, da se izbjegnem te neprilike, jest, da se utvrde ovi uslovi:

1. Da se začepu topovi u peraškoj utvrdi;
2. Da mi se dostavi svjedočanstvo, potpisano od časnika i topdžija, koji se drže za taoce, da su oni vidjeli topove začepjene.
3. Da, ako do ponoći ne primim odgovora, smatram se ponukan da otvorim vatru.

Uz izraz štovanja

Zapovjednik Otoka sv. Jurja
Calmain.

Načelnik istoga dana odgovori:

Načelnik Općine Peraške

Perast, 13. listopada 1813.

Gosp.u Zapovjedniku Otoka sv. Jurja.

Pobjedonosna vojska Njegova Veličanstva Frana II, Cara austrijskoga, već je ušla u ovaj okrug zajedno sa pomorskom eskadrom Kralja Britanskoga, njegovu prijatelja i saveznika.

Sva se Boka skupa s nama digla na oružje na svoju obranu. Mi smo zauzeli perašku utvrdu, da ju predamo Njegovu Veličanstvu Austrijskomu (caru).

Stoga, da Vas osvjedočimo, da Vi imate posla s osobama, koje znaju ratno pravo, i dobro odgojenim, odgovaram na Vaše prijedloge.

³⁷⁶ PA, XVII—I Governo Austriaco. Governo russo, etc.

Svi vojnici, koji su danas u našoj vlasti, bili su primljeni i držani sa svim čovječstvom, udvornošću i prijateljstvom, pa stoga, ako se Vi hoćete da opirete, eto Vam odgovora.

1. Topovi ne će biti podnipošto zaključani, nego držani, da se odgovori na Vaš nerazuman otpor.
2. Vi biste odveć zaslužili, što nas smatrate za kukavice tražeći da Vam pošljemo potvrdu o zatvoru topova.
3. Dvije linijske lađe engleske, jedna fregata i dva brika prošla su sada za rt Kumburski, da nam pruže pomoć i da Vas potpuno uzmu na nišan u slučaju otpora.
4. Dvjesto bokeljskih ladica skupa sa topovnjačama i penikama doći će sutra, da Vas pozdrave, a ne će Vam dati skloništa u slučaju otpora.

Kako Vi kažete, da ćete otvoriti vatru prije nego svane, spomenite se, da će svi Francezi i Talijanci-taoci u našoj vlasti, biti Vašom krivnjom od nas žrtvovani, mjesto da ih Vi spasite. Upogled praha, Vi se varate, jer u istome času, kad je utvrda zauzeta, bilo je sve prenešeno na daleko mjesto izvan svake opasnosti od Vaših zapaljenih kugala, kojih se ne bojimo.

I to Vam buđi dosta.

S odličnim štovanjem

A. knez Vicković, načelnik.

Sutradan otvore vatru s utvrde sv. Krsta na otočić. Nakon prvih hitaca Hrvati, koji su sačinjavali posadu, prisile zapovjednika na predaju izjutra 14. listopada, nakon što mu zaprijetite smrću.³⁷⁷ To što su Hrvati iz franceske vojske rado napuštali francesku službu u ovim stranama, zasluga je austrijskoga emisara Brunazzi-ja.³⁷⁸

Hoste, engleski zapovjednik ladje »Baccante«, koji se sad spremao da opsijeda Gauthiera u Kotoru, po Pisani-ju³⁷⁹ odnio je topove sa sv. Jurja. Svakako je topove iz utvrde sv. Krsta, 26 ih od 18 cm, potražio za opsadu Kotora a i da osigura engleskoj floti slobodan prolaz, i odnio sa svom zairom i topničkim namještajem.³⁸⁰

Perast je energično zatražio, skupa sa Prčanjom i Dobrotom, od Hoste-a, da se ne razoruža sv. Juraj, nego da se

³⁷⁷ Pisma na talijan. jeziku u PA, *ibid.* Donosi ih i Visković, o. c. 153/4.

³⁷⁸ Potanje o ovim događajima PA, pa i Pisan, *La Dalmatie de 1797 a 1805.*

³⁷⁹ *Ibid.*, 466.

³⁸⁰ Visković, o. c., 175.

radije artiljerija iz utvrde uloži u obranu ovoga kraja u tadašnjim jezivim okolnostima. Pošto je Hoste bio obećao pismeno peraškomu kapetanu, da će stvar povratiti nakon zauzeća Kotora, a osam je velikih brončanih topova ležalo za dugo vremena na obali sv. Nikole u Perastu, pa ih je kasnije prisvojila austrijska vlada,³⁸¹ dade se zaključiti, da je Hoste nakon kapitulacije Kotora (8. I. 1814.) jedan dio te artiljerije povratio Perastu.

Austrija se konačno ustalila u Boki.

Nakon smrti Vicka Mazarovića († 7. XI, 1823.) austrijska je vlada priznala za taj put općini pravo da izabere novoga župnika. Općina jednoglasno izabere, pod predsjedanjem poglavarstvenoga povjerenika Liepopila, za župnika Josipa Mazarovića na 21. listopada 1824. Kaptolski vikar Jerolim Gianuzzi potvrdi izbor 30. listopada. Tako i vlada placetom 16. studenoga. Nato ga Petar Raffaelli, kaptolski vikar, imenova i postavi za opata sv. Jurja (in Gulpho) i udijeli mu opatijski beneficij s pravom, da nosi opatski naslov, na 5. svibnja 1825. Značajna je motivacija. Kaže se u odluci, da je opatski beneficij bio od davnine zakonito pridružen peraškoj župskoj crkvi, tako da se župnici zvali i opati sv. Jurja.³⁸² Ali to nikako ne odgovara povjesnomu razvoju opatije.

Ovdje se već zapaža bitna izmjena u shvaćanju odnosa između župničke i opatske službe. Opatska se čast smatra u novije doba kao naslovna i pridružena službi peraškoga župnika sv. Nikole. Pod austrijskom vladavinom smatralo se označivanje opata sv. Jurja za patronsko pravo kraljevo.

Nakon zauzeća otočića dođe opatija opet u ruke staroga vlasnika. Ali zakratko. Po naredbi austrijskoga generala Milutinovića bio je otočić 14. lipnja 1814. preuzet od vojnih grade-

³⁸¹ Visković, o. c., 157. i 176.: PA. — Frano Slavić (fra Frane), glavno lice Vulovićeve novele »Pustinjač« iz ere oslobođenja ispod Franceza, povjesna je osoba.

³⁸² *cumque satis constet, Beneficium Abbatiale S. Georgijii in Gulpho longissimis abhinc temporibus unitum legitime fuisse Eccle. Parochiali Perasti, adeo ut qui Parochi iidem et Abbates S. Georgii appellarentur.... Značajan je i naslov: Tibi dilecto nobis in X-to Rmo. Dno. Josepho Mazzarovich Parocho Eccle. S. Nicolai de Perasto, atque Abbati Titulari Eccle. S. Georgijii in Gulpho. ŽA.*

vinskih vlasti. Opat zadrža jedan ključ crkve i obora radi ukopa mrtvaca. Pomješća su na otočiću služila za skladište zaire. Šteta je bila velika, što su vojne vlasti za dulje vrijeme zadržale otočić, smatrajući ga za svoje vlasništvo. Kroz to vrijeme sve je lagano propadalo. I lupeži učine svoju.³⁸³ Napokon se i svelo sve na žalosno stanje, koje se ni do danas nije moglo da korjenito popravi, uza sva perijodička nastojanja nekih opata, primjerice Guerini-ja i Rose.

Mazarović je bio na sto muka sa vojnim vlastima god. 1826., jer ove nijesu htjele da znadu za opatovo vlasničko pravo. Već krajem 1825. bila je odlučena predaja. U zapisniku stoji,³⁸⁴ da su crkveni krov i vrata u lošem stanju. Crkva ima jedan siromašan oltar. Stan čuvarev, nekad manastir, a tako i prizemlje i pod sa dvije sobice u lošem su stanju. Tako i čatrnja za vodu.³⁸⁵ Konačno je 20. veljače 1827. bila privolom dalmatinskoga guvernera Tomašića (26. XII, 1826.) prepuštena i crkva i otočić političkoj vlasti, a od ove opet opatu.³⁸⁶ Vojne su vlasti smatrale utvrdu sv. Jurja za poljsku utvrdu.

Staro je plemstvo moralo da zatraži za svoje zasebne naslove, dobivene od Mletaka, potvrdu od austrijske vlade, i da to potkrijepi ispravama. I opat je to morao za svoje časne prerogative. Vlada je i priznala naslov opata 5. travnja 1825. Opat je bio uveden na otočiću u posjed opatije 1. svibnja.³⁸⁷

Mazarović se uzalud trudio, da od vlade isposluje opravak opatije i isplatu najma. Naprotiv revolucionarne godine 1848. mjeseca kolovoza genijska uprava radi pučkih nemira postavi bateriju na otočić i zapremi kuću jednim vojnim odjelom. Tu ostaše vojnici zadugo.

Ekonomsko je stanje opatije u najnovije doba vrlo skromno. Prihodi su pod Austrijom za vrijeme ispražnjene stolice išli u državnu blagajnu. Tako prije imenovanja Josipa Mazarovića za g. 1824. i 1825., iako je opat položio prisegu na

³⁸³ ŽA.

³⁸⁴ ŽA.

³⁸⁵ Ispred kasarne (manastira) postojala je obzidana peć, gdje su se za Franceza žarile kugle.

³⁸⁶ ŽA.

³⁸⁷ ŽA.

23. prosinca 1824. Pošto Mazarović nije imao doznačenu nikakvu prebendu, dok je privremeno upravljao opatijom, zatražio od vlade naknadu.³⁸⁸ Mazarović u jednom izvješću iz g. 1831. izjavljuje, kako od god. 1754. opati ne plaćaju livel od 12 perpera biskupskoj mensi, jer je to podavanje bilo u vezi sa posjedom vrha stolivske gore.³⁸⁹ God. 1832. imala je opatija 40 barjela vina po 3 forinta (120 for.), 4 barjela maslinova ulja po 15 forinta (60 for.), 4 stara žita po 4 forinta (16 for.). Još god. 1722. računali su se godišnji prihodi opatije na 34 dukata dalmatinske valute.³⁹⁰ Nešto slaba uprava potkraj XIV. vijeka i kroz XV. vijek, a nešto turski ratovi i potres 1667., a nešto franceska vladavina potpuno potkopaše blagostanje opatije. God. 1852. dobila je opatija čista prihoda od zemljišta u Stolivu 6.50 forinta, u Lepetanima 14.43 forinta, u Donjoj Lastvi 46.54 forinta, u Mrčevcu 70.40 forinta. Opatija ima još i danas posjeda u tim mjestima.

Zemljište Draževrt, prije Carine, od davnine pripadaše opatiji. Livel je kasnije, ne zna se kako, za tu zemlju plaćao nadbiskup Andrija Zmajević, pa baštinici Zmajevićâ kneževi Burovići iz Perasta, sve do u najnovije vrijeme.³⁹¹ Livel za Gjurovinu, zemljište u Gjurićima, plaćala je od 1840. dalje, pa još 1854. obitelj Ilije Dabinovića iz Dobrote. Za zemljište Bijeli Vrti u Dobroti plaćao se jedan forinat godišnjega livela. Bio je prastar običaj, da bi opat na drugi dan Duhova vršio službu božju u crkvi sv. Stasije. Carine se zove i zemljište u Lastvi (peraškoj) i u Lipcima. Još 1853. plaćaju za lipačke Carine godišnji livel Nikovići.³⁹² Lipačko je selo (posjed Četrun) bilo od starine najmljeno Nikovićima za 14 kvarata žita i 10 perpera na godinu.³⁹³ Za strpački livel zapravdao se opat Guerini sa obitelji Smeća. Okružni sud u Risnu dosudi 1871. pravo opatu. Godišnje će Smeća plaćati opatiji 24 perpera (od 6

³⁸⁸ ŽA. I danas se postupa mačuhinski sa dobrima opatije, pa se kidaju opatovi prihodi, i onako nevrijedni spomena.

³⁸⁹ ŽA.

³⁹⁰ ŽA.

³⁹¹ ŽA.

³⁹² ŽA, Libro de Livelli dovuti all' Abbazia di S. Giorgio di Perasto.

³⁹³ ŽA.

karantana), što vrijedi 2.52 forinta.³⁹⁴ — G. 1852. zatražila je austrijska vlada točan inventar svih dobara, da se spriječi njihovo dalje propadanje.³⁹⁵

Nakon smrti Josipa Mazarovića († 29. VIII. 1855.), koji je doživio svečanu proslavu druge stogodišnjice peraškoga boja (1854.), preuze upravu župe i opatije Prčanjanin Pasko Guerini. Bio je imenovan za župnika i opata 17. kolovoza 1861., a ustoličen 10. studenoga iste godine.

God. 1859. uglavi vojna vlast sa Guerini-jem ugovor o najmu opatije za 10 forinta mjesečnih. Crkva je postala skladište zaire. Prah se držao u riznici. Zvonik u ovo doba nije imao zvona ni pokrova. Guerini ga je obnovio g. 1876. Jedino današnje zvono potječe iz godine 1682. Najmovni je ugovor bio obnovljen g. 1865. Na 30. prosinca 1871. opatija je bila opet predana vlasniku. U ovo vrijeme (1869.) pada krivošijski ustanak, koji je dao austrijskoj vojsci mnogo muke.

Guerini je bio vrlo revan dušobrižnik. Za kolere 1867. posluživao je selo Glogovac, kamo se bolest bila došuljala, s velikom revnošću.³⁹⁶

Na 6. svibnja 1879. bi Guerini imenovan naslovnim biskupom Pafa i dat za pomoćnika Karlu Pooten-u, nadbiskupu barskomu i skadarskomu. Posvećen je u Splitu 3. kolovoza. Bi imenovan nadbiskupom po smrti Pooten-a na 23. studenoga 1886. Preminu 8. veljače 1911., ostavivši za sobom svetačku uspomenu.

Nekoliko vremena prije svoga imenovanja za biskupa dobi Guerini natrag opatiju, kojom je upravljala financijska vlast. Povratak je otoka bio određen još u studenome 1876. Ali je faktično predan opatu od strane financijske uprave u Zadru tek 6. lipnja 1878.³⁹⁷

Nakon odlaska Guerini-jeva preuze upravu zadnji Peraštanin Marko Tomičić. Bi imenovan župnikom i opatom 1. prosinca 1883.

³⁹⁴ ŽA.

³⁹⁵ ŽA.

³⁹⁶ Peraška je župa g. 1829. brojila 1652 katolika. God. 1852. bilo je u Perastu katolika 725, u Kostanjici 62, u Risnu 62, u Glogovcu 77. Ova su se mjesta tada smatrala za kapetanije, podložne peraškoj župi. ŽA. Danas ima Perast katolika u mjestu 340.

³⁹⁷ ŽA.

Papa Lav XIII. bavio se mišlju, da u Boki podigne veliko sjemenište ne samo za Boku, nego i za cijelu Bosnu. Odredi i glavnicu za osnutak. Sjemenište se imalo podići u Perastu. Na ime kotorskoga biskupa Dra Kažimira Forlani-ja (1880.—1888.) pregovaraše knez Frano Visković u Trstu sa knezom Stanislavom Smećom o kupnji Smećine palače. Ali od toga ne bi ništa, jer u Italiji bukne kolera, pa papa uloži svotu u jednu bolnicu za oboljele. Mjesto toga udijeli neki iznos,³⁹⁸ kojim se moglo da pristupi izgradnji Lavova sjemeništa u Kotoru (1893.).

Tomičić bi premješten 1897. iz Perasta u Krtole. Još ranije (1. VII. 1896.) bijaše preuzeo upravu župe i opatije Antun Milošević, Dobročanin, sada prepozit stolnoga kaptola u Kotoru i generalni vikar. On osta u Perastu do kraja studenoga 1899., kad preuze upravu župe sv. Mateja u Dobroti.

Naslijedi ga sadašnji opat Antun Rosa, kasnije počasni kanonik stolnoga kaptola u Kotoru. Rosa je bio prikazan za župnika-opata od peraške općine kotorskomu biskupu Franu Uccellini-ju 11. studenoga 1901. Bi imenovan 10. veljače 1902. i svečano ustoličen u crkvi sv. Nikole 25. svibnja iste godine.

Crkva je bila u najnovije doba u lošem stanju. Služba se božja nakon godine 1902. (Gjurgjevdan) za neko doba obustavila radi popravka, što ga je god. 1914. izvela centralna komisija za uzdržavanje spomenika u Beču oko crkve i opatije kao povjesna spomenika. Nanovo je napravljen crkveni krov. Grobnice su se u crkvi svele na istu razinu i pločnik je među grobnicama bio obnovljen. Za prezbiterij postavljene su nove stepenice i nova kamenita ograda. Uređena je i mala crkvena riznica, gdje su najstariji grobovi. U zgradi negdašnjega manastira uređena je i prekrivena jedna sobica kraj crkve, do koje vode kamene stube. — Crkva nije bila nikad napuštena.

Svjetski je rat omeo dovršetak opravka. Bio je projektovan nov mramoran oltar. Ali se to nije moglo da izvede, pa je današnji oltar od kamena.

Otočić upotrijebiše vojne vlasti u svjetskome ratu za bolnicu Crvenoga Krsta (1914.—1918.). Da se u vrtu opatije postave bolničke barake, bjehu sasječeni nekoji starodrevni

³⁹⁸ Visković, II monastero ecc., 15.

čempresi. Potkraj godine 1918., nakon osnutka nove narodne države, napuste vojnici otočić, a opatija s crkvom dođe opet u ruke svoga zakonitoga upravljača. Crkva je bila ponovno blagoslovljena 3. studenoga 1926., a služba božja uspostavljena sutradan, 4. studenoga.

Crkva je danas u dobru stanju izvana i iznutra.

Danas je pokraj oltara s lijeve strane grobnica Zambela. Pred oltarom je po srijedi prezbiterija grobnica sa grbom, četiri pojasa, paralelno položena, i s inicijalima B R. U crkvi ima nekoliko grobnica kazade Stojšića (grb — stolica, svinuta na četiri ugla), tako peraškoga kapetana Nikole Burovića Stojšića bez nadnevka, kaošto je i većina grobnica bez nadnevka, i kazade Peroevića (grb — dva ptičja pera unakrst). Dvije su grobnice obitelji Markovića sa grbom kazade Čizmai (ruka drži štap), jedna Luke Markovića, a druga također Luke Markovića, peraškoga kapetana, koji je kapetanovao tik pred peraškim bojem 1654., u kojoj je pokopan nećak mu Krsto Zuana Markovića s natpisom nekršćanske sadržine: *Mutae sunt lacrymae suspiria muta nevna flectere si scientem nulla venena queut* (mjesto: *queunt*). Kapetan Marković, neutješljiv nad smrću nećaka, prepustio je svoju grobnicu njegovu mrtvu tijelu, a kraj njega načinio drugu za se (1653.). Dosta je grobova bez natpisa ili dajbudi natpisi su vremenom izlizani. Jedan je grob bez natpisa kazade Bratica (grb — dvije ruke drže strjelicu). Jedan nosi grb kazade Smiloevića (smilje, rascvalo na hridi). Iz g. 1608. je grobnica Krstofora Vickova Kuculovića. Vidovićeva je vrlo stara. Ona Matije Tripova Buće potječe iz g. 1599., a druga kapetana Matija Balovića iz g. 1744. Grob je obitelji Matija Kolovića iz g. 1661. uz napomenu, da ne smije biti ni darovan ni založen drugomu. Iz godine je 1673. grob Matije Kristofalova Brajkovića bez grba. To dokazuje, da je jedan ogranak Brajkovića dosta rano sišao sa Glogovca u grad. Vrlo je stara druga grobnica Balovića kod crkvenih vrata. Krsto je Mazarović načinio (nema nadnevka, ali svakako potkraj XVII. vijeka) grobnicu za one, koji nemaju groba, pod uvjetom, da se tu kopaju oni, koje opat odredi. U riznici je grob Nika Matije Buće, vrlo star, sa jedva zamjetljivim grbom (liljan) i drugi s inicijalima, valjda Mazarovića po grbu (smilje).

Zidovi su manastira čvrsti. Tako i oni oko vrta. Zidovi crkve, a i manastira uglavnom, iz novijega su doba, nakon potresa (1667.). Po tome se ni ne može da pravo rasudi, kako se točno protezao stari manastir, i u kojemu je obliku bila građena stara Crkva. Ova nova odvaja oblikom od starijih crkvenih zgrada benediktovskoga reda, a tako i manastir. Crkva je visoka do 10 metara. U manastiru nema svodova, kakvi se redovito zapažaju kod starijih benediktovskih zgrada. Crkva nema polukružnu apsidu, kao ona na otoku kod Krtola. Svetište je svedeno u kvadratan oblik sa svodom poviše. U zidu oko vrta zapažaju se sa sjeverne i sjeveroistočne strane vidionice i stražarnice, klinasto izbočene, dok je sav zid snabdjeven puškarnicama. Sa juga i jugozapada u vrtu na vrhu zida prama Verigama četiri su izdubine za četiri velika topa s okruglom kamenom postavom iz franceske ere. Dva gvozdена demontirana austrijska topa promjera 20 cm ostadoše još tu iz doba krivošijskoga ustanka. Manastirski vrt dolazi u starije doba pod imenom sv. Anastazije ili Stošije. Kult je sv. Stošije bio poznat starim benediktovcima.³⁹⁹ U maloj izdubini na zidu prezbiterija s vanjske strane nema danas ništa. Sva je prilika bio je tu nekad kip sv. Jurja ili sv. Stošije. Ispod udubine je komad kamena sa starim lombardskim pleternim uresom. Samo je ovdje jedan red crta oštro presiječen.

Da danas opatija sa crkvom ne odgovara svojoj važnoj i drevnoj prošlosti, nije čudo, uvaži li se, koliko je puta bila oštećena, porušena, porobljena, a dobra joj lagano razgrabljena ili opustjela. Sumorni čempresi nad starim grobnicama dozivlju u pamet herojska djela junaka, što ondje počivaju, a demontirani austrijski topovi sjećaju i na prolaznost svjetske veličine i ujedno na činjenicu, da je ljudska bezobzirnost izrabila i za bojnu opremu ovo posvećeno tlo, što je poslužilo Benediktovim sljedbenicima za zaklon molitve i mira.

³⁹⁹ Sufflay, o. c. u *Illyrisch-Albanische Forschungen*, I.

OPATI SV. JURJA.

	Godine
Ivan , ,	1166.
Anoniman , ,	1221.
Matej ,	1229.
Juraj ,	1247.
Anoniman ,	1318
Dominik , oko	1327.
Bonaventura oko	1350.
Paskal , , ,	1354.—1362.
Jakov , , ,	1366.
Ivan , , ,	† 1372.
Dominik, lješki biskup, upravljač (commendatarius) opatije	1372.
Vilim de Alareno, napuljski benediktovac	1375.
Antun iz Bitonta (Pulja)	1405.—1410.
Henrik, biskup sabinski, kard. napuljski, upravljač (komend.)	1410.
Augustin iz Ascoli-ja (Pulja)	1410.—1438.
—————	
Tripo Bolica (de Lampro), benediktovac, Kotoranin	1438.—1485.
Jerolim Bolica (de Lampro), izabran, nepotvrđen, Kotoranin	1485.
Petar de Brutis, kotorski biskup, upravljač (komend.)	1485.—1493.
Ivan Chiericato, kotorski biskup, upravljač (komend.)	1493.—1513.
Ljudevit Bolica, kotorski kanonik, komend., Kotoranin	1513.—1518.
Petar de Albis, dubrovačke biskupije, komend.	1518.
Tripo Bisanti, Kotoranin, kotorski biskup, komen.	1518.—1530.
Pompej Pasquali, Kotoranin, komend.	1530.—1535.
Frano Pasquali, Kotoranin, komend.	1535.—1565.
Vicko Pasquali, Kotoranin, komend.	1565.—1579.
Filip Duplović, Kotoranin, benediktovac	1579.—1604.
Mihovil Cizila, Kotoranin, komend.	1605.—1646.
—————	
Damjan Šilopić, Peraštanin	1647.—1655.
Andrija Zmajević, Peraštanin	1656.—1671.
Ivan Petar Tagliapietra, Mlečanin	1672.
Karlo Franchi, dubrovački podanik, zadnji benediktovac	1676.—1695.
Vicko Zmajević, Peraštanin	1695.—1701.
Antun Zambelić, Peraštanin	1702.—1717.
Vicko Mazarović, stariji, Peraštanin	1719.—1752.
Marko Martinović, Peraštanin	1752.—1766.
Andrija Balović, Peraštanin	1766.—1784.
Josip Marinović Peraštanin, izabran odrekao se	1784.
Vicko Mazarović, mlađi, Peraštanin	1785.—1823.
—————	
Josip Mazarović, Peraštanin	1824.—1855.
Pasko Guerini, Prčanjanin	1855.—1879.
Marko Tomičić, Peraštanin	1879.—1897.
Antun Milošević, Dobročanin, privremeni upravljač	1897.—1899.
Antun Rosa, Hvaranin od	1899.